

KNJIŽNE OCENE

ANTON INGOLIČ: DEČEK Z DVEMA IMENOMA

Resnična zgodba Pirečnikovega fanta (ali malega Zagožna) je pravzaprav idealna literarna snov: zanimiva kot dokument časa in pretresljiva kot dokument človeških odnosov, razgibana in etično pomembna. Ta snov nikakor ni primerna samo za mladino: dečkova drama in drama njegovih staršev oziroma rednikov sta prav tako ali še bolj hvaležen material za psihološko analizo, nerazumljive in paragrafsko zavozlane težave okoli dečkove vrnitve pa so celo značilen primer za moralno stanje v današnjem svetu. Toda to samo mimo-grede, kajti iz te snovi bi lahko nastala tudi imenitna mladinska storija. Seveda pa bi moral biti v obeh primerih pisatelj suveren ustvarjalec, ki bi z zanesljivim občutkom za umetniško resničnost odmeril svoj odnos do življenjske resničnosti, kajti dobrih in slabih reportaž so o Pirečniku napisali že dovolj pri nas in po svetu.

Ingoličeva obdelava* Pirečnikove in delno tudi Zagožnove nenavadne usode je namenjena mladini. Pisatelju so se torej same od sebe ponujale vsaj tri možnosti. Lahko bi ga zanimala predvsem psihološka in etična plat Pirečnikovega primera, kajti izbiranje med dvema materama in boj dveh žena za otroka niso malenkostne človeške zadeve niti ne nezanimive ali nedostopne za otrokovo čustvo. Po takšnem konceptu bi nastalo resno in poglobljeno literarno delo, ki bi bržčas v enaki meri zadovoljilo neizkušene in zrele bralce in bi tako ustrezalo formuli za zgledno mladinsko povest. Po drugem, manj zahtevnem in navzven usmerjenem konceptu bi bila lahko povest nekašna razgibana in napeta otroška odisejada, v katero bi avtor brez globokoumnega moraliziranja in psihologiziranja vpletel resnične peripetije in izmišljene fabulistične epizode. Lahko pa bi iz te snovi nastala tudi bolj ali manj ganljiva moraliteta o izgubljenem sinu, za katero bi našli klišeje v podobnih ganljivih storijah. Estetsko veljavo teh treh variant nedvomno določa že zaporedje, v katerem so naštet.

Ingolič je bil v svoji obdelavi elektik. V pričujoči povesti so namreč neenakomerno posejani elementi vseh treh konceptov, žal pa prevladujejo prvine tretje, najmanj plodne variante. Najlepše strani je Ingolič napisal v skladu s prvo možno varianto: na teh straneh sta v ospredju dečkova dilema in bolečina njegove nemške rednice. Pravičen ustvarjalec je bil zlasti do Grothove, ki je pravzaprav edini živi in izraziti lik v tej knjigi. Srečanje med njo in fantom v obmorski vasi, ko si razdvojena in nesrečna padeta v objem, ter soočenje obeh mater in otroka med sodno razpravo sta brez dvoma najlepša prizora v knjigi in že izolirana povzdigneta celotni tekst. Na žalost sta ti odlični sceni v resnici precej osamljeni. Oba osrednja motiva namreč Ingolič sproti zabriše z docela reportažnim in nezanimivim koncem, ne da bi izčrpal njuno dragoceno vsebino.

K drugemu konceptu sodijo številne epizode, ki so bodisi resnične bodisi izmišljene in ki naj bi razgibale celotno zgodbo. Ti odstavki so povečini premalo domiselni in slikoviti, čeprav bi se lahko z malce večjo mero iskriave fantazije in pisateljske spretnosti razmahnil v imenitna poglavja. Okorna je

* Mladinska povest. Redna knjiga Prešernove družbe za leto 1956.

že zgradba povesti, ki niti enkrat samkrat ne preseneti z nepričakovanim zapletom. Posamezne scene so predolge in zato nezanimive, pripoved nekam suhoparna, opisi pa premalo živahni. Dečkovno odkrivanje preteklosti se na priliko vleče v nedogled, brez izrazitega stopnjevanja napetosti, in je vrh tega tudi psihološko malce poenostavljeno, ponekod že kar neverjetno. Naravnost klasičen primer zamujenih priložnosti je tudi odlomek o fantovem jetništvu: zgodba bi lahko na teh straneh dosegla kulminacijo napetosti, sama scena v novodobnem nacističnem mladinskem taborišču pa je idealna prilika za zgledno vzgojno, a hkrati fantovsko razposajeno indijanarico. Vse to se je v Ingoličevi pripovedi porazgubilo, namesto tega pa se v povesti pojavi novinar Perko, ki s svojo sladkobno vsiljivostjo nikakor ni mikavna in zabavna detektivska prikazen.

Potemtakem je Ingoličeva povest na marsikateri strani — pisatelju bi seveda delali krivico, če bi trdili, da to velja za vse — nevarno podobna tretji varianti z vsemi njenimi karakteristikami, ki jih bržčas niti ni treba ponovno registrirati. Ta podobnost pa je skoraj usodna tudi za idejno strukturo zgodbe. Razen krušne matere Grothove so namreč vse Ingoličeve osebe primitivno shematizirane in neizrazite; takšne seveda ne vzbujajo niti prave antipatije (na primer bivši nacist Groth) niti ljubezni (fantova prava mati, kateri je pisatelj naivno in neokusno pritaknil celo ženina). Zaradi nesorazmerja med likom Grothove na eni strani in brezbarvno pojavo matere na drugi nastane zanimivo vprašanje, če moralna simpatija bralcev ne bo navsezadnje na strani krušne matere, ki v povesti sugestivneje ljubi posvojenega dečka. Morda se to ne bo zgodilo, saj vojne grozote so tudi mladini še blizu, čeprav v tekstu ne zažive dovolj slikovito; vsekakor pa je nedomiselnost shematiziranje tudi v mladinski literaturi nevarna in estetsko jalova pustolovščina.

Ingoličeva ustvarjalna metoda tudi sicer ni dovolj zanesljiva: vseskozi namreč niha med reproduciranjem realne zgodbe in samostojnim oblikovanjem. Kronističnega poročanja se je sicer pisatelj očitno izogibal, kajti osebam in krajem je nalepil fiktivna imena, kombiniral Pirečnikovo in Zagžonovo zgodbo ter vpletel vrsto izmišljenih epizod. To pa je bil dostikrat tudi ves njegov ustvarjalni delež. Domišljajska plast je namreč pajčevinasto tenka in skozi njo nenehno silijo na dan poteze realne podloge, ki pa so zdaj celo popačene in brezbarvne. Zaradi neinventivnega fabuliranja so tudi izmišljene prigode, ki naj bi poživile in zaokrožile celotni tekst, manj izrazite od resničnih. Za ta čudni literarni pojav je najlepši vzorec poglavje o dečkovi vrnitvi v domovino: fabulativni odmik od resničnosti je ta prizor zgolj osiromašil, kajti materino spremstvo, kot je bilo v resnici, bi brez dvoma odtehtalo družbo podjetnega novinarja in bi pisatelju dalo več prilik za izpoved globljih čustvenih momentov.

Te pripombe so bržčas letele previsoko in bile pisatelju nekoliko krivične. Njegove ambicije so bile verjetno skromnejše, imel pa je tudi zvezane roke glede dolžine teksta. Ingoliču je treba priznati primat glede izbire zanimive snovi, pisateljsko prizadevnost, zlasti ob zbiranju gradiva, ter spodbudne vzgojne namene. Njegova povest je kljub vsem estetskim pomislekom dovolj nazorna in sugestivna in bo med mladino brez dvoma našla hvaležne bralce. Človeku pa je vseeno težko, da ni iz idealne literarne snovi nastalo v vseh pogledih imenitno umetniško delo. V takšnem pozitivnem afektu pa tudi hitreje opaziš slabe kot dobre plati.

Mitja Mejak